

Moet de financiering van levensbeschouwingen worden herzien ?

Inhoud

Beschrijving van het huidige systeem	2
Erkende religies en levensbeschouwingen	2
Cijfers	2
Klassieke legitimering voor de financiering, voorzien in de Grondwet	3
Problemen binnen het huidige financieringssysteem	4
Ongelijke verdeling van het budget	4
Erkenningscriteria	5
Representatief orgaan	5
<i>De mening van de burger</i>	5
De plaats van religie in de samenleving	6
Religie: een accessoire?	6
De relatie tussen overheid en levensbeschouwingen	7
Argumenten voor en tegen de financiering van levensbeschouwingen	8
Godsdienstvrijheid	8
Solidariteit	8
Einde van de compensatie	8
Meer autonomie voor de levensbeschouwingen	9
Pallet aan 'keuzeopties'	9
Hervorming van het financieringssysteem	10
Het Amerikaanse model	10
Het Duitse en het Italiaanse model	10
Keuze van de burger	11
Verruimd Italiaans systeem	11
Mogelijkheid van een hervorming	12

Het Belgische financieringssysteem van religies/levensbeschouwingen staat gebeiteld in onze Grondwet. Het garandeert echter geen gelijke behandeling van verschillende religies/levensbeschouwingen. Bovendien is er een grote kloof tussen de verdeling van de middelen enerzijds, en de levensbeschouwelijke affiliatie van de burgers anderzijds. Het systeem staat hierdoor onder druk. Vraag is of de wetgever tevreden kan en mag zijn met een aanpassing van het huidige systeem (met het risico op meer complicaties), of beter zou kiezen voor een substantiële hervorming. Onder de noemer van een 'verruimd Italiaans systeem' stellen we in deze bijdrage een 'participatief democratisch' systeem voor als alternatief.

Beschrijving van het huidige systeem

Erkende religies en levensbeschouwingen

In België zijn een aantal religies en levensbeschouwingen erkend, wat onder meer betekent dat ze door de overheid gesubsidieerd worden. Op dit moment gaat het om zes religies: de katholieke, israëlitische, anglicaanse en protestants-evangelische eredienst, de islam en de orthodoxe eredienst. Daarnaast geniet ook de erkende vrijzinnigheid, verenigd in de 'Centrale Raad der niet-confessionele levensbeschouwelijke gemeenschappen van België', een gelijkaardige erkenning en subsidiëring.¹ In het verleden hebben ook het boeddhisme, de Syrisch orthodoxe kerk en een aantal hindoe-groeperingen een aanvraag tot erkenning ingediend, maar deze zijn momenteel (nog) niet erkend.

Cijfers

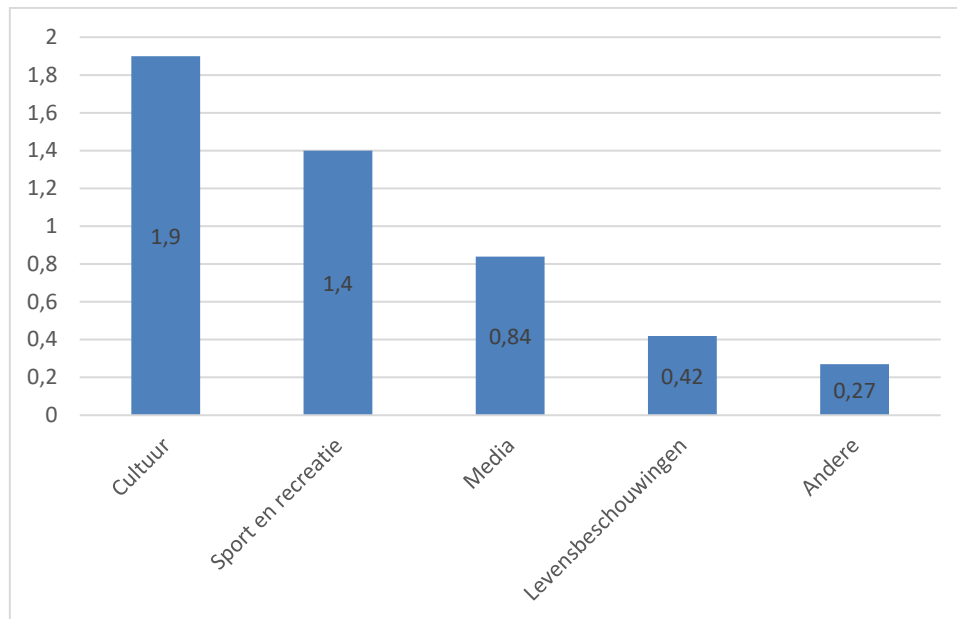
Omdat er voor de subsidiëring van de erkende levensbeschouwingen beroep wordt gedaan op verschillende financiële bronnen (federaal, provinciaal, gemeentelijk) en de financiering een historisch gegroeid kluwen is, is het niet eenvoudig om het budget in kaart te brengen. De Waalse socioloog J.F. Husson houdt zich al jarenlang bezig met dit kluwen en kwam voor de uitgaven van het jaar 2008 aan een totaalbedrag van 645 miljoen euro²:

- 80 miljoen voor de pensioenen, het geklasseerd patrimonium en de onroerende voorheffing
- 240 miljoen voor de morele en religieuze dienstverlening: bezoldigingen en pensioenen, woningen en woonstvergoedingen, niet-geklasseerde gebouwen, aalmoezeniers, radio- en televisie-uitzendingen, ...
- 325 miljoen voor het onderwijs in de erkende religies en in de Niet-confessionele zedenleer in het officieel onderwijs (vóór de hervorming aan Franstalige zijde, waarbij 1 van de 2 uren vervangen werd door een uur filosofie en burgerschap)

Volgens de Nationale Bank van België, die jaarlijks haar uitgaven publiceert, ging het in 2015 om de volgende bedragen:

¹ Om onze tekst niet nodeloos lang en complex te maken, vermelden we in wat volgt religies en levensbeschouwingen niet steeds als twee aparte categorieën, maar kiezen we voor de overkoepelende term 'levensbeschouwingen'.

² Bron : Jean-François Husson. Le financement public des religions et de la laïcité en Belgique, éd. Sägesser & Schreiber, 43-69. Anvers: Bruylant, 2010.

De verdeling van het budget voor de erkende levensbeschouwingen en de religieuze zelfidentificatie van de burgers zien er als volgt uit:

Religie/levensbeschouwing	Religieuze zelfidentificatie van de bevolking (Vlaanderen)	Financiële steun (België, 2017)
	(bron)	JF Husson, 6/11/2019
Katholiek	European Social Survey (ESS), Round 8 (2016) 35,8%	71,8%
Protestants-evangelisch	0,6%	4,1%
Orthodox	0,3%	1,4%
Christen (ander)	0,6%	Anglicaans: 0,5%
Jodendom	0,4%	0,9%
Islam	4,1% (PEW: 7,1%)	4,0%
Oosterse tradities	0,7%	Boeddhisme: 0,2%
Georganiseerde vrijzinnigheid	leden HVV: 0,2%	17,2%
Geen religieuze affiliatie	57,5%	

* 'Des origines du système au dispositif de financement actuel des religions et organisations philosophiques', presentatie op het College van België, 06/11/2019.

Klassieke legitimering voor de financiering, voorzien in de Grondwet

Het erkennings- en subsidiebeleid gaat terug op het concordaat met Napoleon (1801) en werd in 1831 verankerd in de Belgische Grondwet:

«Art 181. § 1. De wedden en pensioenen van de bedienaren der erediensten komen ten laste van de Staat; de daartoe vereiste bedragen worden jaarlijks op de begroting uitgetrokken.

§ 2. De wedden en pensioenen van de afgevaardigden van de door de wet erkende organisaties die morele diensten verlenen op basis van een niet-confessionele levensbeschouwing, komen ten laste van de Staat; de daartoe vereiste bedragen worden jaarlijks op de begroting uitgetrokken.

Art. 24. § 1er. [...] De gemeenschap richt neutraal onderwijs in. De neutraliteit houdt onder meer in, de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen. De scholen ingericht door openbare besturen bieden, tot het einde van de leerplicht, de keuze aan tussen onderricht in een der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer.

§ 3. [...] Alle leerlingen die leerplichtig zijn, hebben ten laste van de gemeenschap recht op een morele of religieuze opvoeding. »

Voor het huidige systeem zijn er minstens 4 vaak gehoorde argumenten. Allereerst is er het principe van financiële *compensatie* voor de confiscatie van de kerkelijke goederen tijdens en kort na de Franse Revolutie.

Daarnaast zouden religies en levensbeschouwingen bijdragen aan *stabiliteit en cohesie in de samenleving* en zouden ze een sociaal en ethisch belang hebben.

Bovendien heeft het systeem ook een pragmatisch voordeel. Door bepaalde criteria voor erkenning op te leggen (cf. infra) kan de overheid, in de mate van het mogelijke, *controle uitoefenen op de erkende levensbeschouwingen*. Op die manier zou onder meer radicalisering ingedijkt kunnen worden – een argument dat de laatste jaren aan populariteit wint.

Tot slot is er het principe van de *positieve godsdienstvrijheid*: het Belgische systeem garandeert de vrijheid van godsdienst immers niet louter op een passieve of formele manier (*de jure* vrijheid), maar garandeert deze vrijheid mits financiering ook op een actieve manier (*de facto* vrijheid).

Problemen binnen het huidige financieringssysteem

Hoewel het Belgische systeem gebetonneerd is in de Grondwet, kunnen – en moeten – we ons de vraag stellen of een dergelijk regime nog wel wenselijk is in een samenleving die in toenemende mate gediversifieerd en gesecculariseerd is. Voor we echter ingaan op deze vraag, bespreken we een aantal problemen die inherent zijn aan het huidige systeem.

Ongelijke verdeling van het budget

Wanneer we de verdeling van de middelen vergelijken met de religieuze/levensbeschouwelijke zelfidentificatie van de burgers, zien we een grote kloof tussen beide. Het grootste deel van de bevolking (57,5% van de Vlamingen, maar voor de Franstalige gemeenschap mogen we vergelijkbare tendensen verwachten) identificeert zich niet (langer) met een bepaalde, geïnstitutionaliseerde religie of levensbeschouwing (cf. supra), maar draagt wel bij aan het systeem.

Daarnaast stellen we vast dat de katholieke kerk in absolute cijfers de koploper is (al is het budget voor deze eredienst de laatste jaren gedaald), terwijl de erkende vrijzinnigheid in relatieve cijfers (gemiddeld aantal subsidies per lid) de meeste subsidies krijgt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat noch de katholieke kerk, noch de erkende vrijzinnigheid, vragende partij zijn om het huidige systeem (grondig) te hervormen.

Erkenningscriteria

De huidige erkenningscriteria zijn erg vaag en het parlement heeft bij iedere erkenningsaanvraag het laatste woord: onder meer omdat de criteria voor erkenning niet wettelijk zijn vastgelegd, wordt er juridisch gezien telkens een nieuwe wet gestemd wanneer een levensbeschouwing erkend wordt.³ Op basis van eerdere erkenningsdossiers kunnen we de volgende vijf erkenningscriteria afleiden:

- een groot aantal (“verschillende tienduizenden”) aanhangers vertegenwoordigen
- gestructureerd zijn in een representatief orgaan dat als bemiddelaar tussen de geloofsgemeenschap en de overheid fungeert
- enige tijd (“verschillende decennia”) in het land gevestigd zijn
- een maatschappelijk belang vertegenwoordigen
- niet tegen de maatschappelijke orde indruisen.

In een artikel gepubliceerd door WijBurgers in september 2019 over de integratie van de islam⁴, werd aangetoond dat de erkenning van ‘de islam’ als één enkele religie een historische vergissing is geweest, die dringend rechtgezet zou moeten worden. Net zoals ‘het christendom’ niet als één uniform blok erkend werd, zou ook ‘de islam’ niet als één religie erkend mogen zijn. Ook de islam wordt immers gekenmerkt door een enorme diversiteit, maar hier wordt in het huidige erkenningsstelsel geen rekening mee gehouden. Een herziening van het systeem zou hier best rekening mee houden.

Representatief orgaan

Conform het Belgische erkennings- en financieringssysteem van levensbeschouwingen is het noodzakelijk dat de betreffende – erkende – levensbeschouwingen zich groeperen en structureren in een ‘representatief orgaan’ dat bemiddelt tussen de overheid en de geloofsgemeenschap. Voor de katholieke kerk, die uit zichzelf hiërarchisch gestructureerd is en over een dergelijk representatief orgaan beschikt⁵, is dit vrij evident. Dit is echter niet zo voor andere levensbeschouwingen. De moeilijkheden die de moslimexecutieve (het representatief orgaan van de moslims) in het verleden heeft gekend spreken hier boekdelen, maar ook voor bijvoorbeeld de protestantse en boeddhistische gemeenschappen bleek dit criterium voor erkenning geen sinecure.

De mening van de burger

Volgens een peiling uit 2013, die tot stand kwam dankzij een aantal onderzoekers van de KULeuven, blijkt dat slechts 13% van de bevolking voor het behoud van het huidige financieringssysteem van levensbeschouwingen te vinden is. Een herziening van het systeem is ook vanuit deze vaststelling geen overbodige luxe.

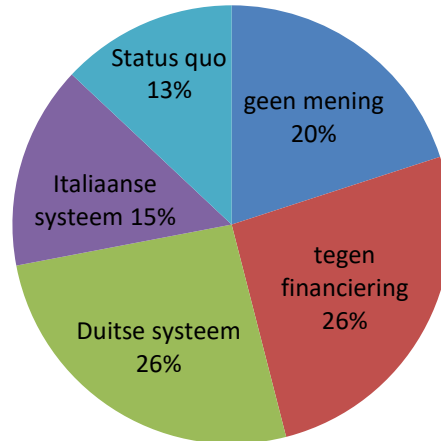
³ Wanneer een levensbeschouwelijke gemeenschap een aanvraag tot erkenning indient, gaat het Ministerie van Justitie na of er aan de erkenningscriteria voldaan is. Als dit het geval is, beslist het Parlement over der uiteindelijke erkenning.

⁴ <https://www.wecitizens.be/nl/erkenning-van-eredienst-voor-een-geintegreerde-islam/>

⁵ Voor de katholieke Kerk gaat het strikt genomen niet om één representatief orgaan, maar is elke bisschop verantwoordelijk voor zijn bisdom. De bisschoppenconferentie wordt momenteel voorgezeten door de Belgische aartsbisschop Mgr. Jozef de Kesel.

Peiling naar steun van burgers voor het financieren van levensbeschouwingen

Bron: Billiet, Abts & Swyngedouw, De evolutie van de kerkelijke betrokkenheid in Vlaanderen tijdens de voorbije twee decennia en het verlies van vertrouwen in de kerk in het bijzonder tussen 2009-2011. KULeuven: Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek (IPSO), 2013

Wat de peilingen ook mogen zijn, (de toepassing van) een artikel van de Grondwet antidemocratisch noemen gaat allicht te ver. Als een artikel niet langer in harmonie is met de hedendaagse mentaliteit, volstaat het om het te wijzigen, met de vereiste speciale meerderheid. De Grondwet is in deze de (minder slechte) standaard voor het beoordelen van het democratische karakter van het beleid.

De plaats van religie in de samenleving

Religie: een accessoire?

De overheid financiert heel wat zaken, die we in twee categorieën kunnen onderverdelen: basisgoederen (of 'primaire' goederen) enerzijds; en perfectionistische goederen (of 'secundaire' goederen) anderzijds. Onder eerstgenoemde horen onder meer een goede gezondheid, intelligentie; verbeelding; veiligheid; fundamentele rechten en vrijheden; reële kansen en mogelijkheden; inkomen en rijkdom; en de voorwaarden voor zelfrespect. Omwille van hun algemene belang voorziet de overheid in een aantal instellingen en instituties opdat alle burgers toegang hebben tot deze goederen. Overheidsregulering en financiering op het gebied van sociale zekerheid, onderwijs, justitie, nationale veiligheid, etc. zijn vanuit dit oogpunt niet enkel legitiem, maar zelfs noodzakelijk.

Met betrekking tot perfectionistische (of secundaire) goederen staan de zaken er anders voor. Hier mag de overheid (onder meer middels financiële steun) tussenkomen, maar dit is niet

noodzakelijk.⁶ Het gaat hier onder meer over sport, cultuur, kunst, toerisme, historisch patrimonium, wetenschappelijk onderzoek, enz. Volgens sommigen horen ook levensbeschouwingen tot deze categorie en is financiële overheidssteun voor levensbeschouwing daarom niet noodzakelijk. Dit soort financiering zou volgens deze redenering enkel mogen worden toegelaten als uitkomst van politieke besluitvorming of van een referendum.

De hierboven geschetste conceptualisering biedt ons een interessant perspectief om de rol van de overheid beter af te lijnen en het debat te verhelderen. Omdat er echter geen consensus heerst over het ‘secundaire’ karakter van levensbeschouwingen, biedt ze ons geen directe uitweg uit de discussie.

De relatie tussen overheid en levensbeschouwingen

Volgens sommigen horen levensbeschouwingen in een neutrale staat niet thuis in het publieke domein en komt het niet aan de overheid toe om levensbeschouwingen financieel te ondersteunen. Deze ‘exclusieve neutraliteit’, die we onder meer in Frankrijk terugvinden, loopt echter het gevaar uit te monden in een negatieve – en dus alles behalve neutrale – houding van de overheid ten aanzien van religie.

Een andere invulling van neutraliteit, die overigens ook niet geheel afwezig is in Frankrijk, is de ‘inclusieve neutraliteit’⁷. Volgens deze opvatting over neutraliteit is religie geen privéaangelegenheid en hoort religie niet verbannen te worden naar het private domein. Bovendien is de overheid verplicht om verschillende levensbeschouwelijke opvattingen in de samenleving te ‘accommoderen’, door ze op een gelijke manier te behandelen. Hiertoe kan de overheid kiezen voor een financieel ondersteuningsbeleid van levensbeschouwingen, maar deze politieke keuze is niet verplicht.

Ook vanuit juridisch perspectief zijn beide vormen van neutraliteit legitiem. Het Europees Hof van de Rechten van de Mens (EHRM) geeft de diverse Europese lidstaten immers een ruime ‘appreciatiemarge’ op het gebied van religie:

« Een dergelijke beoordelingsmarge is des te meer gerechtvaardigd met betrekking tot het aangaan van delicate relaties tussen de kerken en de staat omdat er op Europees niveau geen gemeenschappelijke norm bestaat voor de financiering van kerken of erediensten en omdat deze vragen nauw verbonden zijn met de geschiedenis en tradities van elk land. »⁸

Op een vergelijkbare manier stelt het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, artikel 17, §3 : « De Unie voert een open, transparante en regelmatige dialoog met die kerken en organisaties, mits erkenning van hun identiteit en hun specifieke bijdrage.»

⁶ Cf. Leni Franken, *Liberal Neutrality and State Support for religion*. Zürich: Springer 2016; *Geld voor je God?* Brussel: UPA, 2017.

⁷ De terminologie is gevarieerd. Ahmed Kuru heeft het bijvoorbeeld over ‘actief’ en ‘passief’ secularisme (A. Kuru, 2009, *Secularism and state policies toward religion. The United States, France, and Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press, p.11), en Tariq Modood heeft het over ‘liberaal en republikeins’ secularisme tegenover ‘accommoderend en gematigd’ secularisme (Modood, 2010, ‘Moderate secularism, religion as identity and respect for religion’, *The Political Quarterly* 81(1): 4–14, p.5). Jean Beaubérot gebruikt dan weer de concepten ‘open laïcité’ of ‘inclusieve laïcité’ (tegenover ‘laïcisme van de strijd’) (Beaubérot, 2008, *La laïcité expliquée à M. Sarkozy et à ceux qui écrivent ses discours*. Paris: Albin Michel.

⁸ EHRM, *Spampinato c. Italie*, appl. no. 23123/04, 29-03-2007. (eigen vertaling)

Argumenten voor en tegen de financiering van levensbeschouwingen

Godsdienstvrijheid

De vrijheid van godsdienst wordt onder meer gevrijwaard in de Universele Verklaring voor de Rechten van de mens, het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en artikel 19 van onze Grondwet. Hoewel deze vrijheid niet noodzakelijk impliceert dat de overheid levensbeschouwingen moet financieren, kan ze er wel op wijzen dat religie door de wetgever als een primair goed wordt beschouwd.

Bovendien is het niet ongebruikelijk om als overheid burgers proactief bij te staan in het uitoefenen van hun fundamentele rechten en vrijheden.⁹ Kan de financiering van levensbeschouwingen ook niet zo opgevat worden, namelijk als een overheidspraktijk die er toe bijdraagt dat de vrijheid van godsdienst niet enkel *de jure* maar ook *de facto* gegarandeerd wordt? A priori zijn we geneigd hier bevestigend op te antwoorden: het subsidiëren van levensbeschouwingen zorgt er immers voor dat ook (leden van) minder bedeelde (geloofs)gemeenschappen hun geloof/overtuiging kunnen praktiseren, bijvoorbeeld in gebedshuizen die zonder overheidssteun niet zouden kunnen bestaan. Bovendien kan dit soort financiering ook bijdragen tot de diversiteit van het levensbeschouwelijke aanbod (cf. supra).

Anderzijds wijzen sommigen er op dat de financiering van levensbeschouwingen en de daaraan gekoppelde ‘loopbaan’ van een aantal ‘bedienaars van de eredienst’ niet meteen bijdragen tot innerlijke geloofsbeleving. De stabiliteit die men heeft als ambtenaar kan mogelijk leiden tot een vorm van laksheid en ‘burgerlijke inschikkelijkheid’, ook op het ethische en/of spirituele niveau. Het spreekt voor zich dat dit gebrek aan authenticiteit niet bevorderlijk is voor het geloof. Dit ligt anders wanneer je als bedienaar niet automatisch bezoldigd wordt door de overheid, maar wanneer je door gelovigen betaald wordt op basis van je handelen, je boodschap, je engagement, je authenticiteit, je toewijding... Dit verklaart onder meer de dynamiek en populariteit van heel wat kerken en denominaties in de Verenigde Staten, waar religies niet op een directe manier door de overheid worden gefinancierd.

Solidariteit

Een belangrijke reden om het huidige artikel 181 in de Belgische Grondwet op te nemen heeft te maken met moraal en solidariteit. Volgens de wetgever zetten de toenmalig erkende religies mensen immers aan tot solidariteit en inzet voor medeburgers. Deze belangrijke bijdrage tot het sociale leven en tot een algemeen normen- en waardenbesef waren belangrijke drijfveren om als overheid met religie in zee te gaan.

Tegenover deze visie staat er ook echter een andere visie, die religies opvat als (staats)gevaarlijk. Vanuit dit standpunt is overheidsfinanciering ongepast.

Einde van de compensatie

Het schrappen van de financiering van levensbeschouwingen veronderstelt dat artikel 181 van de Grondwet alsook een aantal andere wettelijke reguleringen, worden geschrapt of gewijzigd. In 1831 hoorden we echter een ander geluid: het financieren van religies bleek, met het oog op compensatie voor de schade die religies (lees: de katholieke kerk) geleden hadden ten gevolge van de Franse Revolutie, een grondwettelijke noodzaak.

⁹ Artikel 23 van de Nederlandse Grondwet garandeert bijvoorbeeld de vrijheid van onderwijs en hiertoe garandeert diezelfde Grondwet eveneens overheidsfinanciering van *openbare* (officiële) en *bijzondere* (vrije) scholen.

Tegenstanders van dit artikel menen echter dat er in de loop van de geschiedenis al voldoende gecompenseerd is voor het ‘leed’ dat aan de kerk werd berokkend.¹⁰ Bovendien zijn er na 1831 nog een aantal levensbeschouwingen erkend, die niet geleden hebben onder de Franse Revolutie en die dus geen compensatie nodig hebben.

Voorstanders van het huidige systeem menen dan weer dat artikel 181 niet los gezien kan worden van het Concordaat dat Napoleon in 1801 met de Heilige Stoel gesloten heeft. Een aanpassing van het systeem zou daarom niet kunnen zonder akkoord van beide partijen.

Meer autonomie voor de levensbeschouwingen

Het einde van het financieringssysteem zou ook kunnen leiden tot meer autonomie van de betreffende levensbeschouwingen. Wanneer men de overheid niets verschuldigd is, is er immers meer vrijheid mogelijk. Levensbeschouwingen zouden niet moeten voldoen aan de hierboven genoemde criteria en controle door de overheid zou zich voor alle levensbeschouwingen beperken tot controle die ook geldt voor andere verenigingen en organisaties (bv. controle op het respecteren van de rechten van de mens).

De keerzijde van de medaille hier is het risico op radicalisering. Zeker geloofsgemeenschappen die nu reeds moeten ‘vechten’ voor hun bestaan en/of voor erkenning, zouden geneigd kunnen zijn om het staatsapparaat (nog meer) als vijand te zien.

Pallet aan ‘keuzeopties’

Als we aannemen dat burgers een zekere autonomie hebben om hun leven zinvol in te vullen, betekent dit onder meer dat er voldoende ‘waardevolle opties’ moeten zijn waaruit men kan kiezen. Immers, wie enkel kan kiezen uit ‘identieke’ en/of ‘waardeloze’ opties, heeft geen reële keuzevrijheid. Om voor iedereen een zinvol pallet aan opties te garanderen, kan de overheid een aantal zaken actief ondersteunen en kan overheidssteun voor ‘perfectionistische goederen’ legitiem zijn.

Indien levensbeschouwingen door een substantieel deel van de bevolking als ‘waardevolle’ perfectionistische goederen worden opgevat, maar niet iedereen gelijke toegang heeft tot die goederen (waardoor keuzevrijheid niet voor iedereen gegarandeerd is) is er een valabel argument om deze te financieren. Vanuit dit gegeven pleiten we in wat volgt voor een ‘verruimd Italiaans systeem’, waarin niet enkel ‘levensbeschouwingen’, maar ook andere perfectionistische goederen ondersteund kunnen worden, mits voldoende steun en inspraak van burgers.

¹⁰ Nederland kende lange tijd een financieringssysteem van levensbeschouwingen dat vergelijkbaar was met het onze en eveneens terugging op het Concordaat met Napoleon. In 1983 werd dit systeem van directe financiering afgeschaft.

Hervorming van het financieringssysteem

In 2005 werd het Belgische erkennings- en financieringssysteem van levensbeschouwingen door een commissie van experts geëvalueerd en werden een aantal problemen aangekaart.¹¹ In een vervolgrapport uit 2010¹² werden enkele aanbevelingen geformuleerd om het systeem efficiënter en gelijkvormiger te maken, maar tot nu toe werd er niets met deze aanbevelingen gedaan. Men zou overigens ook een stap verder kunnen gaan dan de rapporten en niet louter aansturen op wijzigingen binnen het systeem, maar ook het systeem *zelf* kunnen aanpassen. In wat volgt bekijken we een aantal alternatieve modellen, die mogelijk inspirerend kunnen zijn voor een dergelijke hervorming.

Het Amerikaanse model

In de Verenigde Staten worden levensbeschouwingen niet op een directe manier door de overheid gesubsidieerd. In principe zou men dit hands-off beleid ook in België kunnen implementeren, maar we moeten ons er wel bewust van zijn dat het Amerikaanse model niet zomaar naar België gekopieerd kan worden. Anders dan in de Verenigde Staten hebben we in België immers een sterk sociaal beleid, waarbij heel wat diensten door de overheid gesubsidieerd worden. Ook het financieren van ‘secundaire’ goederen zoals sport, kunst en religie past binnen dit sociaaldemocratische beleid.

Opdat een wijziging in het beleid niet verstikkend wordt voor de betreffende levensbeschouwingen, zouden we hen een aantal generaties de tijd moeten geven opdat ze zich kunnen aanpassen aan een liberaler systeem, waarbij enkel wie dat wenst een financiële bijdrage levert.¹³

Het Duitse en het Italiaanse model

Om het systeem te optimaliseren zouden we ons ook kunnen laten inspireren door de Duitse en Italiaanse kerk-staat systemen. In beide systemen moet de belastingbetaler aangeven voor welke religie/levensbeschouwing hij/zij wenst te betalen. In het Duitse systeem komt dit neer op een belastingssurplus: wie een bepaalde religie/levensbeschouwing wenst te ondersteunen, betaalt meer belastingen dan wie dat niet wil. In Italië ligt dit anders. Hier betaalt elke burger in verhouding tot zijn/haar inkomen even veel belastingen en het geld van wie die geen religie wensen te financieren gaat automatisch naar humanitaire doeleinden zoals het Rode Kruis.

Een mogelijk obstakel bij deze systemen is de privacy van de burger, van wie de overheid verlangt dat zijn/haar levensbeschouwelijke voorkeur bekend wordt gemaakt. Dit probleem kan in België worden opgelost door de ‘levensbeschouwelijke keuze’ te verduidelijken op het moment van de verkiezingen. Na het inbrengen van je stem(men) zou je als burger de mogelijkheid krijgen om in alle anonimiteit je voorkeur voor levensbeschouwelijke en/of humanitaire hulp door te geven.

¹¹ Mortier, Freddy, et Marie-Françoise Rigaux, 2006. *De federale financiering van de bedienaren der erediensten en de afgevaardigden van de Centrale Vrijzinnige Raad*. Brussel: SPF Justice. Online : http://www.centre-craig.org/medias/pdf/rapport_NL_final.pdf

Magits et al., 2010. *Hervorming van de wetgeving met betrekking tot de erediensten en de niet-confessionele levensbeschouwelijke organisaties. Verslag van de werkgroep ingesteld door het Koninklijk Besluit van 13 mei 2009*. Online:

https://justitie.belgium.be/sites/default/files/rapport_werkgroep_ii_hervorming_erediensten_2010.pdf

¹³ Momenteel kunnen religieuze organisaties de aftrekbaarheid van giften niet aanvragen. Zolang ze van dit systeem zijn uitgesloten, is het moeilijk te eisen dat erediensten worden gefinancierd door giften.

Belangrijk om weten is dat de overgang naar een dergelijk systeem niet noodzakelijk een wijziging in het financieringsbudget impliceert. Zo zou het totaalbedrag dat momenteel uitgegeven wordt aan levensbeschouwingen (voorlopig) ongewijzigd kunnen blijven, terwijl de verdeelsleutel verandert opdat er meer rekening wordt gehouden met de voorkeuren van individuele burgers.

Keuze van de burger

Dit laatste brengt ons bij een belangrijk voordeel van de Duitse en Italiaanse modellen: de belastingbetalers hebben er, anders dan in België, directe inspraak in een (heel klein) deel van hun bijdrage. Gezien het hoge bedrag van de belastingen in België is dit model van participatieve democratie zeker het overwegen waard.

Eén van de voordelen van het Duitse systeem is dat het systeem ‘fair’ is voor wie zich tot geen enkele religie/levensbeschouwing bekent: anders dan in België moeten burgers niet (ongewild) betalen voor de ‘religieuze voorkeur’ van anderen. Anderzijds is het zo dat gelovige burgers wél automatisch betalen voor bijvoorbeeld sport, kunst en cultuur, ook wanneer ze hier geen interesse voor zouden hebben. Waarom, kan men zich hier als gelovige afvragen, moet ik mee betalen voor de culturele en sportieve voorkeuren van mijn medeburgers, terwijl die medeburgers niet voor mijn religieuze voorkeur willen betalen?

Dit pleit dan weer meer voor het Italiaanse systeem. Hoewel we onze bedenkingen hebben bij het oplijsten van grote humanitaire organisaties zoals het Rode Kruis (waardoor kleinere organisaties het mogelijk nog moeilijker krijgen), denken we dat het Italiaanse systeem, mits een zekere uitbreiding, mogelijkheden biedt.

Verruimd Italiaans systeem

Indien we in België zouden kiezen voor een financieringssysteem van levensbeschouwingen dat verwant is aan het Italiaanse model, menen we dat het systeem best verruimd kan worden, opdat burgers niet alleen zeggingskracht krijgen over het budget dat ze aan levensbeschouwingen/humanitaire hulp willen geven. Volgens het model van de participatieve democratie zouden burgers ook directe inspraak moeten krijgen in de financiering van andere ‘perfectionistische goederen’, zoals hierboven vermeld.

De overheid zou hier kunnen werken met verschillende ‘departementen’ die burgers wensen te ondersteunen.¹⁴ Het gaat dan concreet over zaken zoals ontwikkelingssamenwerking (waarbij we een algemeen onderscheid kunnen maken tussen NGOs, noodhulp en andere bestemmingen); wetenschappelijk onderzoek; cultuur; sport; recreatie; permanente vorming; jeugdwerking; media; enz. Ook de (disproportionele) financiering van politieke partijen zou bij een herziening van het systeem beter in balans kunnen worden gebracht.¹⁵

Het door ons geformuleerde voorstel tot hervorming gaat dus niet enkel over het financieren van levensbeschouwingen, maar over de financiering van alle ‘perfectionistische goederen’. We menen dat, wat deze zaken betreft, meer inspraak van de burgers wenselijk is. Hiertoe zou er een peiling georganiseerd kunnen worden, waarin de volgende vragen worden gesteld:

¹⁴ Voor de verdeling van de belastinginkomsten zouden de betreffende ‘departementen’ een beroep kunnen doen op de reeds bestaande publieke administratie, die zich aan bepaalde regels inzake de verdeling van subsidies dient te houden.

¹⁵ Momenteel vertegenwoordigen de lidmaatschapsbijdragen slechts 3% van de inkomsten van politieke partijen.

- 1) Welke ‘departementen’ (hierboven vermeld, maar de lijst kan nog worden uitgebreid) vind jij belangrijk? Aan welke ‘departementen’ zou je meer geld willen besteden en waar zou je minder geld aan willen besteden?
- 2) Wat betreft ‘levensbeschouwingen’ zou de burger kunnen aangeven welke levensbeschouwing hij/zij financieel wenst te steunen. Hierbij zou ‘bricolage’ mogelijk zijn : niet één, maar meerdere levensbeschouwingen selecteren.

Mogelijkheid van een hervorming

Een grondige herziening van de erkenning en financiering van levensbeschouwingen in België heeft impact op verschillende bestuursniveaus en veronderstelt een aanpassing van de Grondwet. Hiervoor is minstens op het federale niveau een bijzondere meerderheid nodig, wat binnen het Belgische institutionele kluwen geen evidentie is.

Wanneer een financieringssysteem radicaal wordt hervormd, worden in principe overgangmaatregelen genomen om bijvoorbeeld niet nodeloos tot massaontslagen over te gaan. Eén van de kenmerken van het ‘Belgische compromismodel’ is het vermijden van abrupte politieke wijzigingen, opdat mensen de tijd krijgen zich aan te passen en opdat ‘verworven sociale rechten’ gegarandeerd kunnen blijven. Zo duurde het bijvoorbeeld meer dan vijftien jaar vooraleer een aanpassing van de pensioenleeftijd (in 2014) doorgevoerd kon worden. Dit voorbeeld toont aan dat grote hervormingen zeker niet onmogelijk zijn, maar ze vragen veel tijd en nuance.

Jean-Paul Pinon & Leni Franken, 16 mars 2020.

